

Fotod: Heidi Tooming

Mälestame märtsiküüditamise ohvreid

**Sõna võttis regionaalminister
Siim-Valmar Kiisler**

Täna 64 aastat tagasi algas Eestis operatsioon, millele selle korraldajad panid nimeks „Murdlainetus“ (vene keeles „Priboi“). Eks korraldajad teadsid, et mereäärsele rahvale tähendab murdlaine midagi saatuslikult ohtlikku.

Selle mõrvarliku lainetusega viidi läbi meie inimeste vägivaldne ümberasustamine merekaugesse Siberi piirkonda.

Et tajuda selle aktsiooni ulatust ja julmust, toon faktid.

Noorim küüditatu oli teadaolevalt 3-päevane Anne Ojaäär Hiiumaalt, vanim oli 95-aastane vanamemm Maria Räägel Abja vallast.

Esimene ešelon meie inimestega läks Siberi poole teele Tapa raudteejaamast 992 inimesega 26. märtsil 1949 kell 12.32, viimane Võru raudteejaamast 1064 inimesega 29. märtsil kell 21.10.

Deporteeritute täpne arv pole kahjuks siiani teada, kuid kindlasti oli see kõigi erinevate hinnangute kohaselt tunduvalt üle 20 000.

Need jubedad andmed tekitavad meis palju valusaid mõtteid. Kuid täna tahaksin ma esile tuua sellega seoses just ühe mõiste – mõiste, mida sümboliseerib seesama ilus sammask, mille kõrval me siin täna seisame. See mõiste, see sõna on „vabadus“.

Kui me räägime tänases Eestis vabadusest, siis mõeldakse selle all näiteks loomingulist vabadust, ajakirjandusvabadust, isegi internetivabadust ja muud taolist.

Kuid selle jõhkra küüditamise aastapäev meenutab meile, mida see sõna vabadus eelkõige tähendab.

Vabadus tähendab meie jaoks tegelikult kõigepealt seda, et me võime iga-päevaselt oma elu elada ja õhtuti magama minna ilma muresemata, et meid või meie pereliikmeid ja lähedasi ei topita lihtsalt julmalt vagunisse ja ei saadeta kuhugi võõrale külmale maale surema.

Mälestus küüditamise tõttu hukkunud inimestest tuleb meile valusalt ja otsekoheselt meelde, miks me oma vabadust hindama ja kaitsma peame.

25. III 2013 Vabadussõja võidusamba jalamil

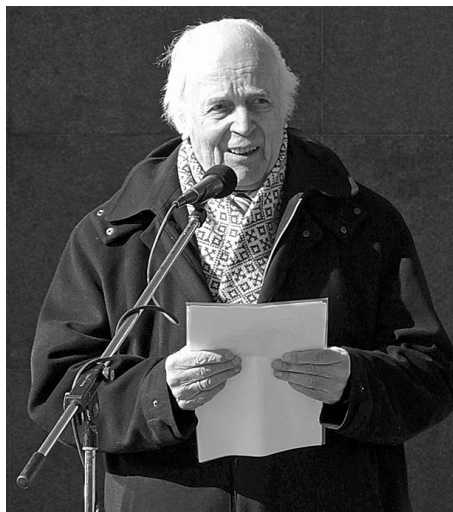
Memento Tallinna Ühenduse esimehe Leo Õispuu mõtted märtsiküüditamise aastapäeval

Lubage mul Eesti Memento Liidu ja Memento Tallinna Ühenduse nimel avaldada kaastunnet neile, kes rängalt kannatasid seoses massiküüditamisega, mis algas 1949. aasta 25. märtsi varahommikul. Ka minu vanaisa ja vanaema viidi ära. Mina ise olen 1941. aasta küüditatute perest. Eesti, Läti ja Leedu rahvaste jaoks on 1949. aasta märtsiküüditamine oma mastaapide ja julmuse poolest sündmuseks, mis jääb igavesti meie ajalukku genotsiidina – inimsusevastase aegumatu kuriteona.

Genotsiidi otseseid süüdlasi – teostajaid, küüditamise läbiviijaid reaameeste tasandil – oli Eestis rohkem kui vagunitega Venemaale ära viidud inimesi. Nende hulgast kümmekond teisejärgulist küüditajat on Eesti kohtute poolt süüdi mõistetud ja Euroopa Inimõiguste Kohus on tunnustanud nende süüdimõistmise pretsedenti. Kuid kõrgemal tasemel süüdlaste suhtes, kes on riigijuhtide poolt salalepetes fikseeritud, ei ole ikka veel selgust, vaatamata küüditamise 64. aastapäevale.

Millisel määral, kuidas ja miks lubasid Teheranis, Jaltas ja Potsdamis 1943-1945. aastatel kooskõlastatud Stalini-Roosevelti-Churchilli lepped (rääkimata Atlandi Hartast) mõni aasta hiljem Stalinil inimsusevastaselt tegutseda? Suurbritannia ootab aastat 2017, mil pärast 75 aastast ooteaega avalikustatakse Jossif Stalini ja Winston Churchilli 1942. aasta salalepped. Vaevalt on seal midagi head eestlaste suhtes. Eesti esindaja on näinud Moskvast toimikut, mis sisaldab NSVL salaleppeid aastatest 1933-1949 /T.Lepp, Maaleht, 14.06.2012/. Kahjuks avanevad välispoliitilised saladused aeglaselt. Seejuures Nõukogude Liidu sise poliitikast teame, et juba 31.01.1938 kirjutati Moskvast alla kompartei keskkomitee poliitbüroo salajasele otsusele, millega **eestlased kui rahvus kuulutati nõukogude korra vaenlaseks**. NKVD-le anti vastavad korraldused. Seega venemaa-eestlaste hävitamine kommunistide poolt algas täie hooga juba 1937. aastal ja varemgi. Nõukogude Liitu veristanud suur terror lõpetas Venemaa eestluse.

Mida need sõnad ja korraldused tähendasid alates 1940. aastast Eestis, seda me ka teame. Kuid miks toetati neid sõnu välismaailmas? Miks ei tahtud neid sõnu isegi tänapäeval uskuda?

Ajalookäsitlustes ja ka Memento registri büroos (ERRB) piirdutakse vaid küüditamiste ja teiste represseerimisprotsesside analüüsiga. Ligi 20 aastat koostame ja täiendame, hajutatud ja lünklike andmete alusel, represseeritud isikute nimekirju. Raamatutena on ilmunud juba 11 mahukat köidet, valmimas on 12. köide. Kuid ikka veel ei ole küllaldase selgusega näidatud, et mitte kaebekirjad, vaid kommunismi ideoloogia viis riiklike kuritegudeni.

Mõni sõna märtsiküüditatute arvust. “Kõige näitlikum ja seetõttu veenvam tõestusmaterjal Eesti rahva hävitamise kohta on hukatute, tapetute, vangipandute ja küüditatute võimalikult täielikud nimestikud.” /Enn Sarv, Õiguse vastu ei saa ükski. 1997, lk 283/. Pärast ERRB poolt koostatud märtsiküüditatute nimekirjaraamatute avaldamist 1999. ja 2003. aastal oleme arhiividest, uutest raamatutest ja lugejatelt saanud täiendavalt 427 märtsiküüditatud isiku andmed, neist 259 on laste andmed. Viimased andmed on raamatus “Kommunismi kuriteod Eestis. Lisanimestik R8/1” aastast 2010. Lisades täiendavad (427 isiku) andmed varasematele, on seisuga detsember 2010 meie registribüroo kogunud, kontrollinud ja trükkis avaldanud 33175 märtsiküüditamisega represseeritud inimese andmed. Meie raamatutes on kuni 20 parameetrit andmeid iga isiku kohta. 1952. aastal Eesti NSV julgeolekuministrina 1950-1953 töötanud polkovnik Valentin Moskalenko andmetel oli 1949. aastal koostatud materjalid 9714 pere ehk 31632 isiku küüditamiseks. Vahe ERRB ja julgeoleku and-

metes on 1543 inimest. Need on Siberis küüditamiskohas sündinud lapsed, küüditatud pere juurde suunatud vangilaagrist vabanenud pereliikmed, omal kulul Eestist Siberisse lähedaste juurde sõitnud inimesed jne. Ootamatult tõdeme ERRB ja julgeolekuministri arvandmete lähedast kokkulangevust. 1949. aasta 25.-29. märtsil leiti üles (saadi kätte) ja pandi trellitatud loomavagunitesse 21570 inimest. Need inimesed, peamiselt raugad, naised ja lapsed, viidi Siberisse – Novosibirski, Omski ja Irkutski oblastite ning Krasnojarski krai looduslikult karmimatesse paikadesse igaveseks ajaks sundasumisele. Mõne aasta jooksul lisandus sundasumispaikadesse vähemalt 400 vangilaagrist vabanenud pereliiget ja 848 represseeritud sündinud last.

Küüditamispäevadel 25.-29. märtsini 1949 varjus küüditajate eest 10357 inimest, muutudes valdavalt koduta ja varata tagaotsitavateks, sissekirjutuse- ja tööle mitte-võetavateks isikuteks. Tihti ka metsavendadeks, vangistusega karistatavateks illegaalideks. Kõiki neid nimetame mitteküüditatud inimesteks, kes olid registreeritud KGB organites ja kelle kohta oli koostatud, ametlikult kinnitatud küüditamisele määratud perekonna või üksikisiku toimikud. Nende elu oli sageli tunduvalt rängem, kui Siberisse küüditatud inimestel. Seepärast ärgem nimetagem mitteküüditatud isikuid vägivalla eest pääsenuteks.

Kohtumine Eesti Vabariigi Presidendiga. Küüditamise nimekirjad on meile olulised juba järgmisel, 2014. aastal, kui möödub 65 aastat märtsiküüditamisest. Selle aastapäeva puhul on kavas korraldada endistele märtsiküüditamisega represseeritud isikutele kohtumine Eesti Vabariigi Presidendiga ja vastava rinnamärgi andmine.

Lõpetuseks. Meeldib on tõdeda, et Vabariigi President oma 24. veebruaril 2013. a. kõnes tänas ja tunnustas just Eesti vanemat põlvkonda, kes tema sõnul elas üle iseseisvuse kaotuse ja sellele järgnenud õudused ning sellele vaatamata on säilitanud Eesti suhtes optimismi.

Neid õudusi läbi elanud vanema põlvkonna esindajana kinnitan, et jah – loomulikult oleme säilitanud Eesti suhtes optimismi. Meil on heameel, et elame iseseisvas Eestis ja me oleme oma riigi üle uhked!

Leinapäev Tartus 25. märtsil 2013

Märtsiküüditatute ja hilisemate puna-terrori ohvrite mälestamine Tartus algas juba 25. märtsi hommikul. Leinaküünlaid viidi Tartu kalmistutele – nii mälestusmärkide juurde kui ka kannatanute haudadele.

MTÜ Tartu Memento korraldas leina- ja mälestusjumalateenistuse Pauluse kiriku krüptis, sest EELK Tartu Pauluse kirik on remondis. Kella 12.00 kuni 12.45 toimunud jumalateenistuse viis läbi praost Joel Luhamets. Praost õnnistas ka Tartu Memento lipu.

Kell 12.45 algas traditsiooniline leinarongkäik mööda Riia tänava kõnniteed Pepleri tänaval asuva mälestusmärgi „Rukkilill“ juurde, kus toimus leinaüritus kella 13.00 kuni 14.00. Ürituse vastutavaks isikuks oli Tartu Memento juhatuse liige Mart Peik. Leinaürituse alguses lauldi ühiselt Eesti Vabariigi hümn. Seejärel toimus Tartu Memento esimehe Enn Tarto ettepanekul leinaseisak. Leinati ja mälestati eelkõige 64 aastat tagasi toimunud märtsiküüditamise ohvreid, kõikide küüditamiste ohvreid 1940 kuni 1941 ja 1944 kuni 1951, poliitvange, kõiki, kes on langenud võitluses Eesti vabaduse eest, relvavendi, metsavendide, õpilasvabadusvõitlejaid ning avalik-õiguslikus vastupanus osalenuid. Mälestati ja leinati kõiki meie keskelt pidevalt lahkuvaid kaaskannatajaid ja kaasvõitlejaid.

Siis algasid lühisõnavõtted, jätkus küünalde süütamine, leinapärgade ja -kimpude asetamine.

Leinateenistuse viis läbi Kaitseli-

du kaplan hr. Valdo Lust.

Oma sõnavõttus rõhutas Enn Tarto, et 1949. aasta märtsis okupantriik Nõukogude Liit ja tema kohalikud käsilased küüditasid Siberisse üle 20 tuhande Eesti kodaniku. Deporteeritud olid eelkõige lapsed, naised ja vanurid, kellest otseselt hukkus üle 3000 inimese.

Märtsiküüditamine on okupantriigi NSV Liit poolt läbiviidud aegumatu inimsusevastane kuritegu. Nõuame, et N. Liidu õigusjärglane Vene Föderatsioon eelkõige vabandaks Eesti Vabariigi kodanikele aastatel 1940-1941 ja 1944-1991 osaks saanud hukkamiste ja kannatuste eest.

1949. aastaks oli NSV Liit võitnud II maailmasõja, sõja kaotajad maksid kontributsiooni, sajad tuhanded poliitvangid töötasid kommunistide koonduslaagrites. 1949. aasta deporteerimise lõppeesmärgiks oli rahvusmõrv. Otsene eesmärk oli elanike hirmutamine, et läbi viia sundkollektiviseerimine, et elanikud „vabatahtlikult“ loobuksid oma maast, metsadest ja vara põhiosast.

Enn Tarto rõhutas veelkord, et Vene Föderatsioon tunnustagu Eesti Vabariigi okupeerimist ja annekteerimist Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal, vabandagu, kompenseerigu kahjud, tagastagu ja avagu arhiivid, võimaldagu repressioonipaikade külastamist, haudade otsimist ja mälestusmärkide paigaldamist!

Rahu, ikka rahu, elagu Tartu rahu!

Siis sai sõna Tartu abilinnapea hr. Jüri Kõre, kes koos abilinnapea pr.

Tiia Teppaniga aetasid leinapärga.

Lühisõnavõttuga esines ja aetas leinapärga Tartu Maavalitsusest maaivanem hr. Reno Laidre. Kohal olid ja leinapärga aetasid Kaitseliidu Tartu Maleva esindus major Rosenbergi juhtimisel, Kaitseväge Ühendatud Oppeasutuse esindus kolonel Ermuse juhtimisel ning IRL-i Tartu piirkonna esindaja. Seejärel aetasid leinapärga Tartu Memento juhatuse liikmed proudad Elju Andre ja Valve Luuka ning Tartu Memento esimees Enn Tarto.

Leinalipuga kohal olnud hr. Tõnis Luukasele tehti veelkord ettepanek, et uues Eesti Rahva Muuseumi majas oleks eraldi ruumid repressioonide püsiekspositsiooniks. Mälestusmärgi juures jätkus küünalde süütamine ja mälestuskimpude asetamine.

Kella 14.00 kuni 15.00 oli ajalooteemaline üritus muuseumis KGB-kongid, endises „Halli maja keldris“, Riia tn.15B.

15.00 kuni 16.30 toimus Eesti Kirjandusmuuseumis vabadusvõitleja ja luuletaja Enn Uibo 100. sünniaastapäeva tähistamine. Enn Uibo elutee lõppes 1965. aastal kommunistlikus koonduslaagris Mordvas.

Kell 18.00 algas Tartus Raekoja platsil leinaküünalde süütamine. Peakorraldajaks MTÜ Tulipisar ning üliõpilased. Ka Tartu Memento aktivistid ja paljud linnakodanikud osalesid leinaküünalde asetamisel ja süütamisel.

Kõigile suur, suur tänu!

Enn Tarto

Tartu Memento Teataja

Foto: Janne Kommussaar

Eesti kommunismiohvrite memoriaal

Leo Õispuu

Memoriaali ideekavandite konkurss ja asukoha valik püsivad aktuaalsena juba rohkem kui aasta. Kultuuriministeeriumi žürii ei valinud rajatavat monumenti välja, toimus vaid ideede ja arhitektuursete lahenduste konkurss, mis kogus ideid Eesti Vabariigi valitsusele memoriaali rajamise järgmiste etappide jaoks. Sel teemal on jätkuvalt võimalus osaleda ja kaasa rääkida. Memento Tallinna Ühenduse ja ka Tartu Memento aktivistid soovivad memoriaali rajamisel võtta eeskujuks Washingtonis 1982. aastal rajatud 58195 isikunimega mälestusmemoriaali (vt fotot). Selle memoriaali põhiosaks on kõrge sirge sein, nimede tulpadega ühel küljel. Kui Eesti kommunismiohvriteks lugeda poliitilistel põhjustel KGB poolt aastatel 1940-1990 tapetud, vangistatud ja küüditatud inimesed, kes Eesti kodudest sundkorras ära viidi, siis saame 95908 nime /ERRB andmed, seisuga detsember 2010/ memoriaali nimedeseina marmorplaatidele või metallile kandmiseks. Kui seina kõrguseks on 2,5

meetrit, nimeridade tihedus 140 nime/ruutmeetri kohta, siis saaksime memoriaali ühepoolsest täiskirjutatud nimedeseina pikkuseks 274 meetrit. Nimedeseina maksumus on ligi 960000 eurot (siin erihinnaks on 3000 nimega 21,4 ruutmeetrine seinatükk, maksumusega 30000 eurot). Eesti Demokraatlik-Rahvuslike Jõudude Koostöökoda, kuhu kuulub ka Eesti Memento Liit, soovitas kommunismiohvrite memoriaali asukohaks Tallinna kesklinna.

Kui represseerituteks lugeda samuti okupeeritud ala elanikke, kes sundmobiliseeriti okupandi sõjaväkke (kuigi rahvusvaheliste seadustega oli see keelatud) ning samuti kommunismiohu eest lääneriikidesse 1940-1946 põgenenud eestlased (pagulased), siis Eesti kommunismiohvrite arv ja memoriaali nimedeseina pikkus oleks 3 korda suurem, ehk üle 800 meetri. Nimede kandmine roostevaba terase pinnale suurendaks nimeridade tihedust, ka väiksemad tähed oleksid loetavad ja nimedeseina pikkus tuleks väiksem.

Tuletagu see memoriaal meelde President Lennart Mere sõnu selle kohta, et rahvusvaheline õigus on Eesti aatomipomm.

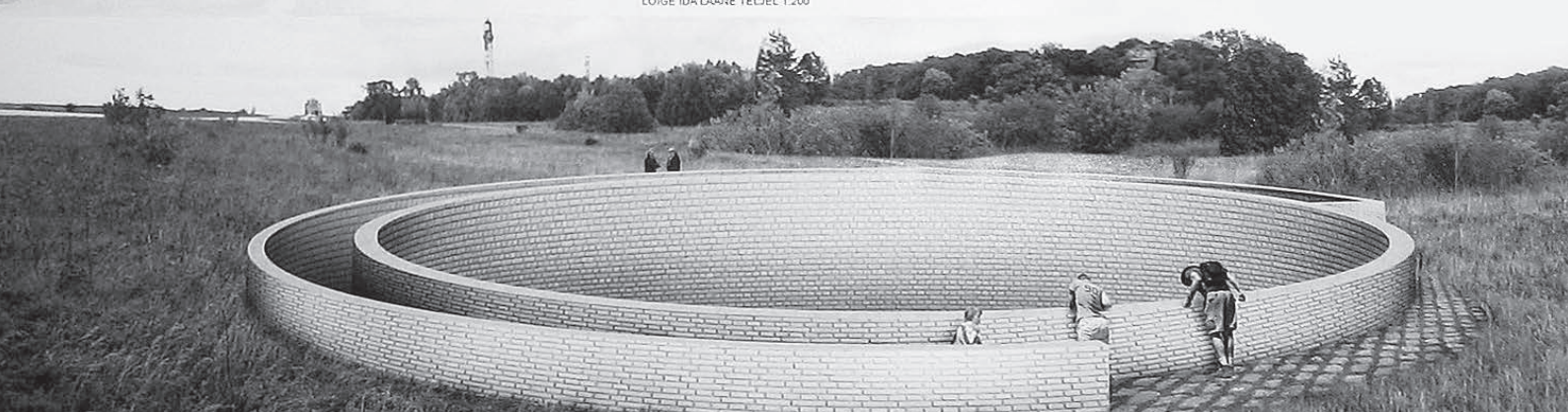
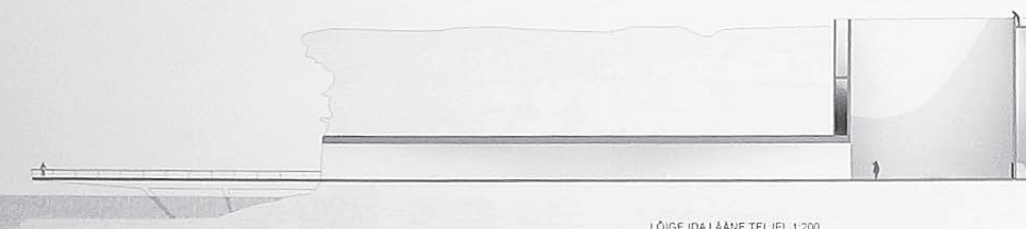
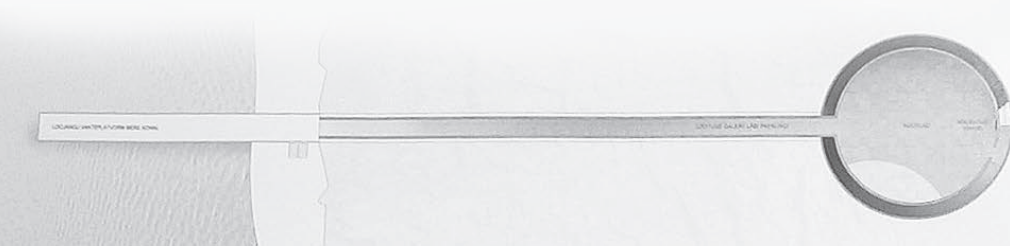
Vietnami sõja veteranide memoriaal Washingtonis.

Foto koduleheküljelt

Eesti kommunismiohvrite memoriaali ideekonkursil parimaks tunnistatud ideekavand.

Memoriaali asukoht on plaanitud Paldiski lähedale Pakri pangale. Spiraalne käik viib sügavale alla, sealt aga viib mere kohale koridor, mille seintele on kirjutatud ohvrite nimed.

Foto: Ainu Purje

14. juuni leinapäeva eel

Head mementolased!

Urmas Reinsalu

Tänavu 14. juunil vaatame nukrusega tagasi 72 aastat tagasi toimunud sündmustele – meenutame inimesi, kes viidi väevõimuga oma kodudest külmale maale. Paljud ei näinud kodu enam kunagi.

Täna teame, et ÜKP Keskkomitee ja NSVL Rahvakomissaride nõukogu andsid välja ühismääruse küüditamiseks täpselt kuu aega varem, 14. mail 1941. Selle järgi kuulusid küüditamisele teiste seas rahvuslike organisatsioonide liikmed, politseinikud, maaomaniikud, kaupmehed, riigiametnikud, oh-

vitserid, poola põgenikud, kes keeldusid Nõukogude kodakondsusest, ning kõigi nimetatute pereliikmed.

Eesti rahva küüditamine Siberisse algas ööl vastu 14. juunit 1941. Raudteede kõrvalharudele varuti 490 vagunit. Maakondades koostatud nimekirjade alusel kuulus Eestist välja saatmisele 11 102 inimest. Kedagi kohtulikult süüdi ei mõistetud, sageli piisas lihtsast pealekaebusestki.

Väljasaatmine loodeti nii Eestis, Lätis kui ka Leedus edukalt teoks teha ühe päeva jooksul. Tegelikult operatsioon venis ja inimeste püüdmine jätkus 17. juunini. Eestist deporteeriti üle 10 000 inimese. Enamik täisealistest meestest kuulutati arreteerituks ja lahutati perekondadest. Edasi kulges nende tee täistuubitud vagunites Narva ja Irboska kaudu Siberi surmalaagritesse, kus suurem osa neist peagi hukkus või hukati.

1942. aasta kevadeks oli laagritesse paigutatud umbes 3500 mehest elus

veel vaid paarsada. Naised ja lapsed saadeti asumisele Kirovi ja Novosibirski oblastisse. Raske töö, nälg ja kurnatus said sealgi saatuslikuks peaaegu pooltele, pärast sõda õnnestus koju naasta 49 protsendil küüditatutest.

See oli meie rahva jaoks kohutav tragöödia, mille unustamine on lubamatu. Pikka aega on õhus olnud Memento Liidu algatus rajada Tallinna kommunismiohvrite memoriaal. Seda mõtet on toetanud ka president Ilves. Valitsusel on plaanis see memoriaal lähiaastatel rahvusvahelise konkursiga, ja koostöös represseeritute organisatsioonidega, rajada.

Eesti jaoks on eluliselt tarvilik oskus ajalugu mäletada ja sellest õppida, teadvustades selle kaudu, milline tähtsus on oma riigi ehitamisel, tema iseseisvuse kindlustamisel, turvalisuse tagamisel ja kindla tuleviku kujundamisel. Meie ülesanne on mäletada oma rahva minevikku, ja ehitada meie riigi turvalist tulevikku.

Leinapäeva tähistamise ajaloost

HIRVEPARK, 14. JUUNI 1993

Lindakivi veerel on tehtud ajalugu. Sealsamas on ajalugu ka meenutatud. Valuga mäletab eestlane 14. juunit 1941. Algas ju sel päeval tema *ethnic cleaning*. Leinab tänaseni.

**14. juuni leinapäeva
mälestustseremooniad
algavad:**

TALLINNAS

Linda kuu juures
kell 12.00

HARJUMAAL

Keila jaama mälestuskivi
juures kell 17.00

RAKVERES

Rakvere tammikus
Okaskrooni juures kell 11.00

ning päeva jooksul paljudes
teistes Eestimaa paikades

14. juuni 1941 küüditamine Eestis on N. Liidu aegumatu genotsiidikuritegu

Peep Varju
Tallinna Memento
Ühendus

14. juuni on Eesti Vabariigis riiklik leinapäev. Me mälestame kõiki neid, kes on elu andnud Eesti eest alates meie iseseisva riigi sünnist 95 aastat tagasi.

Nende seas on kõrvuti lahinguis langenute ja ka muudes võitlustes langenutega väga suur hulk okupatsioonivõimude vägivallaohvreid. Need on meie saatusekaaslased karmilt Siberi teekonnalt nii 14. juunil 1941 kui ka 25. märtsist 1949. Kahe massilise küüditamise operatsiooniga sunniti kodumaalt lahkuma enam kui 30 000 Eesti kodanikku. See oli elujõulisem ja parem osa eesti rahvast. Ohvrite seas oli tuhandeid lapsi ning alaealisi ja ka veel sündimata lapsi. Üksnes juuniküüditamise ohvriteks oli riikliku uurimiskomisjoni andmetel vähemalt 2578 last ja alaealist. Paljudele neist sai osaks näljasurm Siberis ja Venemaa Kaug-Põhja ebainimlikes tingimustes.

Need faktid kinnitavad vastuvaidlematult, et N. Liit pani toime rahvusvahelise õiguse mõistes aegumatu inimsusevastased kuriteod eesti rahva hävitamiseks. Need teod vastavad täielikult genotsiidiaktile, milleks on rahvuslike, etniliste, rassiliste või usuliste üksuste kas osaline või täielik hävitamine. Selliste operatsioonide kavandamine on genotsiidi ärahoidmise Genfi konventsiooni järgi samaväärselt karistatav kuritegu. Juuniküüditamise plaan viidi täide N. Liidu kommunistliku partei keskkomitee ja valitsuse ülisalajase, 14. mail 1941 kinnitatud otsusega.

Alguse eesti rahva hävitamiseks pani käima Nõukogude Liidu agressioon 17. juunist 1940 ja sellele järgnenud okupatsioon. Planeeritud hävitustöö ulatust näitab selline fakt, et Eestis jõudsid okupandid napi aastaga

võtta arvele 37 794 isikut, kes üldnimetuse all kas kontrrevolutsiooniline element või sotsiaalselt ohtlik element pidid saama hävitustöö esimesteks ohvriteks.

2004. aastal töö lõpetanud riiklik uurimiskomisjon ORURK fikseeris nimekirja 9267 isikuga, kes juuniküüditamise päeval 14.-17. juunil 1941 kas vahistati või sundasumisele Siberisse ja teistesse Venemaa põhjapiirkondadesse deporteeriti. Need olid valitsuse liikmete (ministrite), Riigikogu liikmete, kõrgemate riigiametnike, ohvitseride, politseiametnike ja kohtunike perekonnad. Need olid maavanemate, vallavanemate, Vabadussõjas võidelnute, ühiskondlike organisatsioonide nagu Kaitseliit, Naiskodukaitse jt aktiivsete liikmete perekonnad. Olid kooliõpetajate, arstide, juristide, taluperemeeste, töösturite jt jõukamate inimeste perekonnad. Ohvrite nimekirja sattusid ka lihttöölised ja koduperenaised juhul, kui nad aktiivsete kodanikena kuulusid sellistesse kodanike organisatsioonidesse nagu Naiskodukaitse või Kaitseliit.

Perekonnad saadeti välja täies koosseisus, imikud kaasa arvatud ja ka lapseootel emad. Neid 1941. aasta emailus rahvavaenlasi sai kokku 69 ja ellu jäi Siberis neist 17. Massilised vangide hukkamised Venemaa vangilaagrites aastail 1941-1942 tegid sellest kommunistide operatsioonist aegumatu genotsiidikuriteo. Massilised emade, laste ja vanavanemate näljasurmad Siberi sundasumise küldes andsid kommunistide kuritegudele samuti genotsiidi klassifikatsiooni. Virumaalt pärit lastest surid Vasjugani soodes esimese kahe kuu jooksul, enne kui kohalikud komandandid suutsid meid kõiki kirja panna, vähemalt 35 last vanuses nelja- ja kolmekuused kuni kaheksa-aastased.

Kõik need surmad olid tahtlikult planeeritud kuritegeliku Nõukogude valitsuse eelpool nimetatud salajase dokumendiga 14. maist 1941. Midagi juhuslikku siin ei olnud, seda saame meie, tookord ime läbi ellujäänud,

kindlalt tunnistada. Ometi leidub tänagi veel kurjategijatest Stalini valitsuse kaitsjaid isegi ajaloolaste seas. Nii väitis mõned aastad tagasi meie ajakirjanduse veergudel baltisaksa päritolu Tartu Ülikooli ajaloolane Olaf Mertelsmann, et massiliste deporteerimistega Eestist Stalinil genotsiidiplaani ei olnud! Lihtsalt elutingimused seal Venemaa küldes olevat osutunud liiga ränkadeks!

Aga need vähesed Siberis ellujäänud on täna elavad tunnistajad kommunistide kuritegudest ja lausvaledest. Kui eestlaste küüdirongid sõitsid alates 17. juunist 1941 juba Venemaa pinnal itta, siis sõitsid meile vastu läände täies lahinguvarustuses sõjaväeüksused. See sündis veel enne sõja algust 22. juunil 1941 ja kinnitab vääramatult, et Stalin oli alustanud vägede koondamist läänepiirile kallaletungiks Saksamaale. Kui arreteeritud eestlaste küüdirong nr. 291 saabus 19. juunil Babõnino raudteejaama Kaluga oblastis ning vahialused ööbisid seal lageda taeva all, siis märgati täies varustuses läände sõitvaid sõjaväeronge. Vangistatud Eesti ohvitserid fikseerisid, et iga poole tunni järel sõitis täiskiirusel eelon läände ning nad arvasid, et tegemist võiks olla suurte sõjaväemanöövritega.

Seda fakti on argumenteeritult kinnitanud Venemaa ametliku ajaloo kriitikud Viktor Suvorov ja Mark Solonin. Peaaegu kõik rongides olnud küüditatud mäletasid hästi sõja algust, sest saabus üldine lootus peatsele vabanemisele vangipõlvest.

14. juuni 1941 massilise küüditamise operatsiooni ohvritest jõudsid lõpptulemusena aastakümned hiljem kodumaale tagasi 4264 Eesti kodaniku. Nad oli eelnevalt üle elanud usumatuna tunduvad kannatused. Üle 5000 genotsiidi ohvri ei jõudnud enam kunagi kodumaale tagasi, sest nad puhkavad nimetutes haudades kaugel külmal maal.

Eesti Vabariigi riiklikul leinapäeval 14. juunil me mälestame kõiki saatuse ja võitluskaaslasid, kes andsid elu vaba Eesti eest!

Okupatsioonide Muuseumi uudiseid

25. jaanuaril toimus muuseumis ajalooseminar “40 ja 30 – Eesti taasiseseisvumisele teed rajanud dokumendid. Eesti vastupanuliikumiste 1972. aasta Memorandum ÜRO-le. Euroopa Parlamendi 1983. aasta resolutsioon Balti rahvaste toetuseks.”

Dokumentide koostamist ja rahvusvahelist mõju analüüsisid Tunne Kelam, Mati Kiirend, Pearu Kuusk ja dr. Lars Fredrik Stöcker.

Euroopa Parlamendi saadik Tunne Kelam rääkis Memorandumi koostamisest Euroopa Liidu liikmeks saamiseni. Eesti Demokraatliku Liikumise liige Mati Kiirend andis ülevaate 1970. aastate Eesti põrandaaluste liikumiste sümboolikast, tutvustades ka vapraid mehi, kes nende liikumiste raames oma sihi kindla valgustusliku tegevusega kõigutasid nõukogude impeeriumi alustalasid ning andsid lootust vabanemiseks.

Ajaloolane Pearu Kuusk, kelle peamisteks uurimistemadeks on Eesti vastupanuliikumise ajalugu ja kommunismi kuriteod, kõneles märgukirjadest kui Eesti vastupanuliikumise ühest võitlusvormist. Avalike märgukirjade koostamine muutus Eestis 1970ndatel keelatud kirjanduse levitamise kõrval tähtsaimaks vastupanuliikumise tegevussuunaks. KGB vastas sellele jälitustegevuse intensiivistamisega ja mitmesuguste repressioonidega. Repressiivorganite põhiliseks mureks oli sidemete tugevnemine Eesti, Läti ja Leedu iseseisvuslaste vahel, informatsiooni pidev liikumine välismaa massiteabesse ja uute inimeste lisandumine vabadusvõitlejate ridadesse.

Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi teadur dr. Lars Fredrik Stöcker vaatles aastakümneid Memorandumi koostamisest Euroopa Parlamendi resolutsioonini kui olulist teetähist rahvusliku ärkamise ja laulva revolutsioonini viinud protsessis. Oma ettekandes analüüsis dr. Stöcker ühelt poolt Lääneriikide mitmetunnustamispoliitika mõju siinsetele iseseisvusliikumistele ja eesti pagulaskonna tegevusele Läänes ja teisalt 1972. aasta Memorandumi mõju Lääneriikide poliitilisele diskursusele.

Ajalooseminari virtuaalne trüki, millesse on koondatud 1972. aasta Memorandum kaaskirjaga ÜRO peasekretärile Kurt Waldheimile koos täpsustuste ja kommentaaridega, 1979. aasta Balti Apell, Euroopa Parlamendi 1983. aasta resolutsioon Balti rahvaste toetuseks ning ajalooseminari ettekanded, on kät-

Fotod muuseumi kogust

Metsavendade punker näituselt “Metsavennad!”

tesaadav muuseumi koduleheküljelt: www.okupatsioon.ee

Oktoobrikuu lõpuni on muuseumis avatud näitus “Metsavennad!”. Näitus annab ülevaate Eesti territooriumil toimunud relvastatud vastupanust Nõukogude võimule alates 1944. aasta sügisest.

Näitusel kajastatakse metsavendluste põhjuseid, eesmärke ja tulemusi nii organisatsioonilise tegevuse kui metsavendade elulugude kaudu. Kui 1944. aasta sügisel Eesti territooriumil teistkordselt Nõukogude võim kehtestati, algas kohe relvastatud vastupanu. Usuti, et Lääneriikide abiga õnnestub pärast sõja lõppu taastada Eesti Vabariigi iseseisvus. Vabaduse nimel oli valmis võitlema rohkem kui 15 000 metsavenda.

Et külastajad saaksid aimu, millistes punkrites metsavennad elasid, on näituse kuraator Martin Andreller 2012. aasta välitööde käigus mõõdetud punkrivallide järgi spetsiaalselt näituse tarbeks rekonstrueerinud Põrgupõhja punkri ning taastanud kirjelduste põhjal selle sise-muse. Kui tänapäeval arvatakse, et metsavennad elasid maa-alustes punkrites, siis tegelikult oli enamik punkritest kas täielikult maapealsed või ainult osaliselt maasse kaevatud. Põrgupõhja punker oli relvastatud vastupanu koordineerimiseks loodud Relvastatud Võitluse Liidu juhtkonna staabiks.

Metsavendade igapäevast eluolu metsas tutvustab 20-minutiline kommenteeritud slaidfilm. Metsas elamine tähendas alalist muret toidu ja talvevarude hankimise pärast, pidevat varjamist jälitajate eest ning igatsust ja muret pre-

konnaliikmete pärast.

Metsavendade vastupanu suruti maha 1950. aastatel, kuigi lahinguid nõukogude julgeolekuga toimus ka hiljem. Näitusel on väljas pärast selliseid lahinguid maha jäänud kuuliaukudest puratud kurva looga esemed. Nõukogude ajal käsitleti metsavendi ühemõtteliselt bandiitide ja mõrvaritena ning näitusel võib näha “banditismi” vastu võidelnud julgeolekutöötajatele kingitud sellekohaste pühendustega püstoleid TT.

Kuna metsavendadega seotud materjali ei ole kuigi palju säilinud, siis seda väärtuslikumad on näitusel eksponeeritud esemed, millest mitmed jõuavad avalikusse ette esimest korda.

Sügisel toimuvad kõigile huvilistele näitust tutvustavad muuseumitunnid, kus näituse kuraator Martin Andreller avab metsavendluste teemat laiemalt ning tutvustab lähemalt haruldasi eksponaate.

N, 19. septembril kell 18.00–19.00

N, 26. septembril kell 18.00–19.00

R, 4. oktoobril kell 15.00–16.00

R, 11. oktoobril kell 15.00–16.00

R, 18. oktoobril kell 15.00–16.00

Juunikuus tähistab Okupatsioonide Muuseum 10. tegevusaastat.

Sel puhul on muuseumis üleval näitus Olga Kistler-Ritsost – naisest, kes kin-
kis Eestile muuseumi. Näitusel saavad muuseumikülastajad tutvuda juunikuus 94-aastaseks saava tagasihoidliku Olga Kistler-Ritsoga, tema eluloo ja missiooni-
ga. Samuti meenutatakse Okupatsiooni-

de Muuseumi rajamist ja muuseumihoo-
ne ehitust. Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus
asutati 1998. aastal eesmärgiga rajada
Tallinna Eesti lähimineviku okupatsioo-
nide muuseum. 2000. aasta lõpus, kui
hoonele oli leitud sobiv krunt, korralda-
ti avalik arhitektuurikonkurss, kuhu lae-
kus 51 tööd, millest žürii valis välja Siiri
Vallneri ja Indrek Peili arhitektuuribüroo
Head Arhitektid esitatud kavandi. Ehi-
tustööd algasid 2002. aastal ja muuseum
avati külastajatele 2003. aasta juulikuus.
Okupatsioonide Muuseum on esimene
muuseumiks ehitatud hoone Eestis.

Juunikuus on muuseumis üleval ka
kommunismiohvrite memoriaali ideeka-
vandite rändnäitus. 2011. aastal korral-
das Kultuuriministeerium koostöös Ees-
ti Arhitektide Liiduga avaliku konkursi
kommunismiohvrite memoriaali asukoha
ja ideekavandi leidmiseks. Konkursi või-
dutöödest koostas Kultuuriministeerium
koostöös Eesti Arhitektuurimuuseumiga
rändnäituse maakonnakeskustes ja in-

ternetis (vt www.arhliit.ee/memoriaal),
et tutvustada esitatud kavandeid laiema-
le avalikkusele ja kutsuda vaatajaid üles
näituseid ja memoriaali rajamise ideid
kommenteerima. Pärast näitust edastab
Kultuuriministeerium võistlustööd koos
kommentaaridega arutamiseks Vabariigi
Valitsusele, kes teeb ka lõpliku otsuse me-
moriaali rajamise osas. Kommunismiohv-
rite memoriaali ideekonkursile laekus
kokku 66 võistlustööd.

12. juunil korraldab Kultuuriminis-
teerium näituse raames Okupatsioonide
Muuseumis kommunismiohvrite memo-
riaali rajamise avaliku arutelu. Ürituse
täpsemat programmi saab peagi vaadata
Okupatsioonide Muuseumi kodulehe-
küljelt (www.okupatsioon.ee)

Koostöös Okupatsioonide Muuseu-
miga toimub Eesti Kunstiakadeemia
XXXVI soome-ugri ekspeditsioon au-
gustikuus Narva ja selle ümbruskonda,
sh ka teispool Narva jõge. Pea kolmenä-
dalastel välitöödel koguvad ja talletavad

Olga Kistler-Ritso

üliõpilased materjali intervjuude, etno-
graafiliste joonistuste ning fotode ja vi-
deote vahendusel.

Marika Alver

Laiksaare – kas vangilaager või abimajand?

Ülo Ojatalu

SAABAS, Elisabeth, Mihkel, s
1894, eluk Virumaa Ahtme, ENSV
MN otsus 14.03.49, arr, rk 11.04.49,
§60 lg3, 1a; Pärnumaa Laiksaare, asum
15.03.50 Krasnojarski krai Jermakovs-
koje raj, vab asum 03.08.56. [R3; R5;
AIS] – see on väljakirjutus Eesti Rep-
resseeritute Registri Büroo nn mustast
raamatust.

Kirjest nähtub, et Elisabeth Saabas
on asumisele viidud pärast karistuse
kandmist Laiksaarelt. Ei ole andmeid,
et ta oleks seal viibinud vabana vang-
gistuse ja asumise vahepeal. Otsides
teavet AISist, leidsin, et Laiksaares/l
oli sakslaste ajal vene sõjavange, 1948-
1953 oli olemas Laiksaare sovhoos. Et
pärast sõda oli igasuguseid abimajan-
deid, oletan, et see sovhoos (vast var-
junimi?) oli vähemalt mingi aja ENSV
Siseministeeriumi abimajand, kuhu
võidi tööle näiteks vabakäiguvangina
viia ka maksu- või normivõlglastena
kuni 2 aastase vangistusega karista-

tuid. Aga võis ka olla ajutine laagri-
punkt, nagu need olid Virumaal Ubjas
ja Aseris. Enamasti ei ole Eesti Repres-
seeritute Registri Büroo saanud teada,
kuhu maksu- ja normivõlgade eest süü-
dimõistetuid tööle saadeti – vaid osal
on karistuse kandmise kohana märgi-
tud Tallinn, Valga või Narva. Passire-
žiimi rikkumise (küüditamisest kõr-
volehoidmise) eest karistati enamasti
5-aastase vangistusega ja neid võidi ka
kaugemale (näiteks Komi ANSV-sse)
vedada.

Sillamäele viidi nii lühikese kui ka
pika karistusajaga vangistatuid, nii et
põgusal laagrikartoteegi vaatlusel tekkis
mulje, nagu oleks tegemist tapilaagri-
ga. Pigem oli küll nii, et tollal ei teatud
veel hästi, kui suur on kiiritussurma oht
ning peeti vajalikuks epideemialiku sur-
madehulga tekkimist vältida nii, et oht-
likus paigas hoiti vange lühikest aega,
siis aga saadeti laiali üle Gulagi. Pool-
tosinat aastat tagasi rääkis mulle Silla-
mäe muuseumi tubli looja ja hooldaja,
et uraanimaagi kaevuritena töötasid
ukrainlastest poliitvangid, kellele maks-
ti isegi rahapalka – nagu mujal aastaid
hiljem. Kuid selletagi oli Eestimaa klii-
ma muidugi palju kergem taluda kui
Arhangelski oblasti metsalaagrite või
Komimaaa söekaevanduste oma, rääki-
mata Norilskist või Magadanist.

Ei ole vangi elu-olu kunagi olnud

mee ja pudrularpimine, töö sulepatja-
de vahel vähkremine. Ajaloohuviline,
kel pole uurimisteemat, võiks lugeda
ka niisugust fondi, milles leidub ette-
kandeid ja kirjavahetust vangide põ-
genemisest Laiksaarest, metsatöödelt.
AIS pakkub muudki, piisaks vaid noo-
ri uurijaid ja küllalt asjalikke juhenda-
jaid.

Aga kust kandist Gulagile pilku ka
ei heidaks, ikka on küsimärke palju
rohkem kui vastuseid.

AIS näitab kokku 2744 nimetust
arhiivimaterjale vastuseks otsingule
„Laiksaare“, neist väljastati 2508 ni-
metust, millest 8 võivad sisaldada het-
kel mulle teemakohast. Paraku ei ole
minust ea ja tervise tõttu enam suure-
mamahulise arhiivitöö tegijat. Kahjuks
ei leidnud ma Saarde valla kodulehelt
võimalust sõnaotsinguga oma teemale
lähemale jõuda. Ei looda ka vajalikku
leida 1975. a valminud „Uurimusest
Laiksaare vallast (fotodega)“, 170 leh-
te – tollasest tööst on raske loota sõna-
ja pilguvabadust.

Tänavu 23.04. tähistas Endiste
Õpilaskorraldusvõitlejate Liit oma 20.
sünnipäeva. Kui rääkisin aatekaaslase
Gunnar Grünbergiga Laiksaarest, mee-
nus talle, et kord oli ühe mehega jut-
tu olnud sellest, kuidas too Laiksaares
vangina turvast lõikas. Nii et miski ei
kustu jäagitult, rahva mälu küll mitte.

Eesti ajaloo õudseim õuduste öö 1944. aasta märtsis

1944. aasta märtsi alguses otsustas Saksa väejuhatuse oma raskerelvad ja õhutõrje Narvast tagasi tõmmata. Ja Stalin otsustas selle kohe ära kasutada. Plaan etniliseks puhastuseks oli juba ammu valmis ja ootas soodsat silmapilku. Nüüd see saabus. NLKP Keskkomitee Poliit-

büroo, Riikliku Plaanikomitee ja Sõjanõukogu ühisel istungil ja Stalini juhtimisel pandi paika Narva linna täieliku hävitamise plaan. Alles pidid jääma Jaanlinna ja Hermannini kindlused, samuti kindlasti Kreenholmi Manufaktuur. Pärast sõja lõppu tuli aga ehitada uus linn ja elanikud tuua sisse Vene Föderatsioonist. Eestlasi otsustati Narva mitte lasta.

Käisin Narvas 1950. aasta kevad-suvel pärast NSV Kunsti ja Kirjanduse Dekadi Moskvast. Laulsin tollal Kunstiinstituudi tudengina Eesti Ringhäälingu segakooris. Töötasu oli stipendiumile tõhus lisa. Olime kooriga koos "Estonia" teatri solistidega ja dekaadi kavaga mööda Eesti linnu ringreisil. Ka Narva oli meie ringreisil sees. Esinesime Kreenholmi klubis ja publik oli 100%-liselt venekeelne. Kooris oli umbes 75 lauljat, "Estoniast" olid meiega Tiit Kuusik, Martin Taras, Elsa Maasik, Meta Kodanipork, Veera Neelus, Vootele Veikat, Karl ja Georg Ots ja teised. Et olime ringreisil dekaadi kavaga, nii saime ka Narva, muidu poleks sinna lastudki. Kõik oli veel nii, nagu pommitamisest jäi: otsast otsani lausvaremed. Ainult kiirkorras oli sisetoodud Kreenholmi tööliste paar ühiselamut ehitatud. Ronisime üle rusu ja varemete nagu üle Narva linna kalmistu, pisar silmanurgas ja valu südames. Linn oli hävitatud täielikult, nagu plaan oli ette näinud. Plaaniväliselt oli poolterve üks kirik, mis tänaseks on vist taastatud.

Läksime vaatama Eesti võimsamat ja kaunimat koske, mis tollal mühas veel kauni ja vabana. J. Stalin pani toime uue kuriteo, sülitades nii Eesti-Vene rahulepingule, Venemaa ausõnale, riigipitsatile kui ka riiklikule allkirjale. Ta tõmbas pliiatsiga uue piiri Eesti ja Venemaa vahele, millest tänane Venemaa küünte ja hammastega kinni peab. See piir tuleb vaidlustada ÜRO-s.

Piirijoon on tõmmatud keset Narva jõge, mille võimsust Venemaa juba aastakümneid kasutab ning elektrienergiat müüb, st ta müüb Eestile seda energiat, mida ta Eesti veejõu arvel toodab. Selline jultumus tuleb viia Haagi kohtu ette, nõuda tasaarveldust ja kompensatsiooni. Venemaa peab tagastama need 5000 km² maad, mille ta rõõvli kombel oma võimu alla haaras. Narva jõgi on mitte üks Eesti, vaid tervele Eurooliidule ohupiir. Tänapäeva tehnika juures on lapsemäng vee alt üle tuua mitte üks terroriste, vaid ka spioone, rääkimata salakaubast, eriti narkootikumidest. Mõni aeg tagasi toodi Eestisse isegi salaviina toru.

Etniline puhastus on aegumatu kuritegu, linna hävitamine etnilise puhastuse tarvis aga maailmas pretseedenditu juhtum. Linna kogumaksumus tuleb vanadest ürikutest välja tuua. Sõjategevuse tagajärjel hävis umbes 2/3 linnast, 1/3 hävitati aga etnilise puhastuse tarvis 6. märtsi öösel 1944. Ja see tuleb hävitajal välja maksta. Venemaa tahab Schengeni lepinguga ühineda, enne tuleb aga vanad võlad tasuda.

*Theodor Vanasinep Mementost
(tegelik nimi on toimetusele teada)*

Keegi pole surnud, kuni leidub veel ükski inimene, kes teda mäletab

Jah, tõepoolest, mäletada on väga tähtis, sest kes elab minevikuta, see elab tulevikuta. Selle pärast on ka väga tähtsad kirjalikud mälestused, miks ka mitte päevikuna talletatud. Mina ei ole päevikut pidanud ja sellest on mul vanana väga kahju. Mälu on säilinud mõned üksikud episoodid Eesti rahva kannatuste aastatest.

Elasime emaga tema klassiõe, algkoolist alates parima sõbranna Hildegard Kärneri juures Magdaleena tänavas Tondil 1945. aastast 1949. aasta suveni. Hildel oli väike kahetoaline korter, kus ta elas oma poja Peetri ja tütre Hellega ning tuli meile – koos väikese lapse (minuga) elamispinnata jäänud emale – appi, kui 1945. aastal naasis Nõukogude armeest meie Sõja tänav korteri varasem elanik ja nõudis korteri (säärvandiga toa, kus WC koridoris) talle tagastamist. Tookord pakkus majavalitsus minu emale välismaale põgenenud pere möbleeritud ja kõigi asjadega korterit, kuid ema keeldus. Nii tuligi Hilde minu emale appi ja võttis meid oma väikesesse korterisse. 1949. kolis ema Kurnale, kus sai Kurna sovhoosis töökoha raamatupidamises ja ka voodikoha ühiselamusse.

Sellest perioodist seal Magdaleena tänavas on mul mäletada üks küüditamise öö. See pidi olema 1949. aasta märtsis, kui ühel ööl kostus kõva prõmmimist ustele, kuid meie ust ei avanud; kas keegi avas, ma ei tea. Hommikul kuulsin täiskasvanute jutust, et öösel oli Nõukogude võimu poolt ära viidud hoovipealses majas elanud noor naine väikese kaheaastase tütreaga. Naise mees oli olnud Saksa sõjaväes ja oli sel ööl kusagil joomas. Sellel naisel polnud midagi kaasa võtta olnud ja nad olidki rongis nälga surnud.

Mäletan veel, et Saksa sõjavangid, kes töötasid Tallinnas ehitustel, käisid lõunapausil endale majadest toitu palumas, vene võim neid ei toitnud. Ka meie korteris oli alati võileib kõõgilaua nurgale valmis pandud. Mäletan, et avasin uksekella peale ukse ja andsin valmis pandud võileiva ühele noorele sõdurile.

Pärast Stalini surma saabus Siberist tagasi minu vanatädi Johanna Kütt. Vanatädi oli olnud abielus lihtsa tisloriga, kes oli omale Tartus maja ehitanud; küüditamise käigus pandi mees ilma ühegi pambuta teise rongi, mistõttu ta oli näljasurma määratud.

Neil aastail lastele küüditamisest ega Eestimaa okupeerimisest ei räägitud, hirm oli suur. Seetõttu kasvasime koolis õpetatud "tarkuste" najal. Õnneks oli kodudes säilinud eestiaegseid ajakirju Kõigile, Maret, Vallatu Magasin, Taluperenaine jt., mis andsid teavet olnust, nii et meil kõigil oli ikka teada, et oli kord Eesti ilma võõrvõimuta ja hinges igatsus selle aja järele.

Irene Lembi Eonurm

Raskelt tasutud luule

Luuletamise eest saab honorare, kui sõnadele viis tehakse ja laulu palju lauldakse, saab raha palju. Honorarita luuletused ringlesid varem käsitsikirjutatud laulikutes, nüüd Interneti piiramatutel avarustel. Selle luuletuse honorariks oli 8 aastat vangilaagrit.

1949. a. arreteeriti Järvemaal Tamasius Puss, Endel Järvesoo, Aino Vaksmaa, Luule Kullerkupp ja Vilve Inno, süüdistatuna nõukogude-vastaste laulude üleskirjutamises ja nende levitamises. Süütoenditena on toimikus nende laualbumeid. Kõigile mõisteti 8-10 aastat laagrit. 1954. a. vaadati kohtuotsust uuesti läbi, vähendati karistust viiele aastale ja nad vabastati.

See ja muud poliitilised, armastus-, sõja ja niisama naljalaulud, mis kõik on leitud ja valitud Riigiarhiivi säilikutest, on välja antud kogumikus „Eesti piir käib vastu Hiina müüri“, mis ilmus möödunud aastal. Joonistus pärineb samuti julgeolekukomitee uurimistoimikust.

*Liivi Uuet
Riigiarhiiv*

Kas tunned maad

Kas tunned maad, kus iga tola
suurt juhi osa etendab
ja iga poisike aab loba
ja iga sulgi kiitust saab ?

See on see maa, mis armuta
Eesti rahvalt võeti võimuga.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka,
see maa saab jälle õitsema.

Siin praalib liidu pätsugu,
neil abiks Eesti kaabakad.
Siin röögib vana Kripi Mari
ja Telman rüüpab samakat.
See on see maa, kus sõimata,
teed tööd sa ilma palgata.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
ei Eesti rahvas seda kannata.

Siin põllumees kui vana ori,
tal turjal valla söödikud.
Ta korjab põllult viljateri,
et süüa oleks kehvikul.
See on see maa, kus tööd sa teed,
kuid viljast siiski ilma jääd.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka,
ei uusmaasaaja siin ei kasvata !

Siin Karutamm kui kuri uni
käib ümber hullu mõttega,
et suurem oleks rahva kuhi,
mis viia tapa lavale.
See on see maa, kus Bari-Kumm
lööb rahvast maha kärts ja põmm.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka,
ei kuigi kaua enam kõmmuta.

Siin liikvad ringi sandikarjad,
see on see Liidu intelligents.
Neil kaasas nälgind lastekarjad,
nii noorus õnnelik neil vist.
See on see see maa, kus muidu ei
saa,
peab palja jalu kerjama.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka,
ei nii moodi ikka süüa ei saa.

Siin arstib rahvast idioot,
kel pole aimu, mis on joot.
Kui küsid arstilt tiagnoos,
arst arvab, see on tikutoos.
See on see maa, kus kultuur on see,
kui annad seale, see ka ei söö.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka -
see vaimuvaene vilets Venemaa.

Kord väljuvad metsast Eesti mehed,
nad tasuvad kõik rahva eest.
Siis kadunud on pätkikarjad
ja Eestis jälle vabadus.
Siis vaba maa, kus minu häll
kord kiikus nüüd ja isadel.
Sest laulgem nüüd ja ikka ka -
see maa saab jälle õitsema.

R-Allikul 2.aug. 1948.a.

1. mail 2013 saatis Enn Tarto välisminister Urmas Paetile Eesti Memento Liidu nimel järgneva avalduse:

Eesti Memento Liidu juhatuse koosolekul 26. aprillil 2013 arutati murelikult viimase aasta jooksul toimunud Eesti-Vene läbirääkimisi piirilepingu küsimuses.

Eesti Vabariik ei tohi loobuda rõhutamast Tartu rahu kehtivust ja selgitamast, et praegune Eesti Vabariik on õigusliku järjepidevuse alusel taastatud riik. Sellisena on Eesti Vabariiki tunnustanud 1991. aasta augustis ÜRO, paljud maailma riigid, 1992. aastal Põhiseaduse rahvahääletusel Eesti Vabariigi kodanikud, NATO ning Euroopa Liit.

Tartu rahulepingut tunnustas Nõukogude Venemaa 2. veebruaril 1920. aastal ja Nõukogude Liit 1939. aastal Eestiga sõlmitud vastastikuse abistamise lepingus.

Eesti Vabariigi esindajad peavad taotlema, et Vene Föderatsioon tunnistaks Eesti Vabariigi vägivaldset okupeerimist ja annekteerimist NSV Liidu poolt 1940. aastal ning sellele järgnenud kohutavat Eesti Vabariigi kodanike represseerimist.

Meil on 2005. aastast Riigikogu poolt koos preambuliga vastu võetud Eesti-Vene piirileping, mis ootab Venemaa-poolset ratifitseerimist. Leiame, et preambuli lisamine Riigikogu poolt oli möödapaäsmatu, et kaitsta Eesti Vabariigi õiguslikku järjepidevust. Preambuli lisamine Riigikogu poolt oli niigi taganemise viimane piir. Eesti riik peaks olema suuteline selgitama NATO-le, Euroopa Liidule, meie liitlastele ja partneritele ning maailma üldsusele, miks meil ei ole Eesti-Vene piirilepingut ja miks me ei tohi loobuda Tartu rahu tunnustamise nõudest.

Tartu rahu on maailmarahu lahutamatu osa!

Lugupidamisega,

Enn Tarto

*Eesti Memento Liidu juhatuse esimees
MTÜ Tartu Memento esimees*

REPLIIK

Viimastel aastatel hakkavad saada pensioniealisteks Siberis sündasumisel või poliitvangidena sündinud lapsed.

Represseeritud isiku seaduse koostamisel arvestas meie töögrupp paljusid takistusi, mis ei võimaldanud emadel sülelastega otsekohe pärast nn vabastamise paberi teatavakssaamist kodumaale jõuda. Just seepärast on seaduses fikseeritud selline sõnastus: **kui emal avanes reaalne võimalus kodumaale tagasi pöörduda**. See reaalse võimaluse aeg määrabki lapse **kinnipidamiskohas** viibimise aja ning on aluseks soodustingimustel pensionile jäämisel.

Me teame sadade ellujäänu-

te ning kodumaale tagasipöördunute kogemustest, et oli palju takistusi ärasõiduks kaugetest ja välismaailmast tegelikult äralõigatud paikadest: lubava dokumendi (passi) puudumine, liikluse puudumine talvel, loa puudumine töölt lahkumiseks või elukohast lahkumiseks kohaliku NKVD loa-
ta jne, jne.

Soovitan kõikidel Memento piirkondlikel organisatsioonidel aktiivselt kaasa aidata meie liikmete-saatusekaaslaste, siberilaste pensioniküsimuste seaduslikule ja õiglasele lahendamisele pensioniametis.

Peep Varju

ETTEPANEK

Grupp härraseid (või seltsimehi?) on tulnud mõttele valmistada Boriss Jeltsini bareljeef. Kuid küsimus on, kuhu see paigutada. Riigikogu hoone külge või Stenbocki hoonetele, samuti Kadrioru lossi külge oleks nagu ennatlik, või?

Panen ette: kui selline peaks juhtuma, kinnitada see bareljeef kõrge tulba külge ja paigutada see praeguse Eesti-Vene kontrolljoonele punkti, kus B. Jeltsin käis pärast Kremli putši mahasurumist oma Pihkva külaskäigul ja ütles oma tähendusrikkad sõnad: "Siit ei tagane me sentimeetritki!" Siin lõppes tema demokraatia.

Evald Rätsep
"Memento"

IN MEMORIAM

Ants-Vihur Salum 4.VII 1923 – 29.XII 2012

Meie hulgas pole enam Memento Viljandi ühenduse eestvedajat, juhatuse esimeest aastatel 1989-1912 Ants-Vihur Salumit, meest, kelle elutöös oli palju erinevaid tahke pedagoogi, kultuurielu edendaja ja uurijana.

Ta jagas oma põlvkonnakaaslaste saatust, keda muserdasid nii Saksa kui Nõukogude okupatsioon ja Teine maailmasõda. 1946-50 viibis ta represseerituna Komis, naasnuna püüdes aga visalt hariduse poole, lõpetas 1959 Tartu ülikooli vene filoloogina ja asus pedagoogilisele tööle. 1960. aastast oli ta seotud praeguse Viljandi Kultuurikolledžiga, 2001 anti talle kooli audoktori tiitel.

Ants-Vihur Salum tõlkis, avaldas artikleid ja uurimusi ning oma eluteest kaheköitelise mälestusteose "Raiusin kõik raamatusse" (2005-2006). Ta oli aktiivne osaleja mitmes koosluses: meeskooris "Sakala", Eesti Raamatuühingus ja Viljandi linnavolikogus, ning ka Eesti Kong-

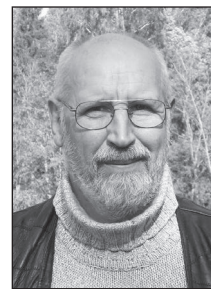

ressi liige. Tema tööd tunnustas Vabariigi president Riigivapi V klassi ja Eesti Punase Risti V klassi teenetemärgiga, ta pälvis teenelise kultuuritegelase aunimetuse ja Viljandi teenetemärgi.

Jääme meenutama Ants-Vihur Salumit, Memento asutajaliiget ja Viljandi Memento tegusat juhti.

Eesti Memento Liit

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE
Memento Teataja
toimetaja

Tere taas, kallid Memento rahvas!

Sedapuhku mõtteid mölgutama ei haka, kuigi mure meie üksmeele pärast pole hingelt kuhugi kadunud.

Toon hoopis Sotsiaalkindlustusameti infobüroo aprillikuu andmed selle kohta, palju meid, registreeritud represseeritud, praegu on.

Harjumaal 3140 (sellest Tallinnas 2236), Hiiumaal 73, Ida-Virumaal 566, Jõgevamaal 477, Järvamaal 417, Läänemaal 258, Lääne-Virumaal 662, Põlvamaal 284, Pärnumaal 1249, Raplamaal 411, Saaremaal 505, Tartumaal 1400 (sellest Tartus 884), Valgamaal 373, Viljandimaal 837 ja Võrumaal 400.

Ega seegi pole emotsioonivaba veerg – nelja aasta eest (MT nr 11) oli meid rohkem.

Aga olgem tublid edasi, elu on meid ju karastanud!

Ajaloopäev Läänemaal Vabadusvõitlus Eestis 1918 – 1994

Ridala Püha Maarja-Magdaleena kirikus ja kogudusemajas Kolila külas, Ridala vallas, Läänemaal

Üritus algab **lipu heiskamisega** kogudusemaja hoovil kell 9.45 ja sellele järgneb **ajalookonverents**

(kutsetega), mida veavad ajaloolased Mati Mandel ja Martin Andreller.

Kell 13.00 oodatakse kõiki huvilisi **kontsert-mälestusteenistusele** Ridala Püha Maarja-Magdaleena kirikus. Teenivad: Tiit Salumäe; Kari Tynkkynen.

Kirikaias **avatakse mälestuskivi** hukatud kaitseliitlastele.

Kirikusse **paigaldatakse mälestusplaat** metsavendadele.

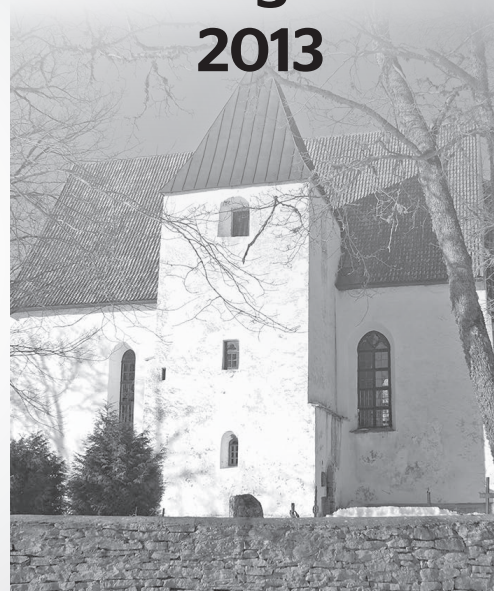
Kontsertosas laulab Haapsalu Kammerkoor, juhatab Ulrika Graubergi.

Päev jätkub kogudusemaja hoovil kell 15.00 **perepäeva** vormis.

Väljapanekud, näitused ja näitusmüügid külaseltside ja erinevate organisatsioonide poolt. Päeva korraldavad ja juhivad Heiki Magnus ja Arnold Juhans

Korraldustoimkonna nimel Arnold Aljaste,
MTÜ Läänemaa Memento

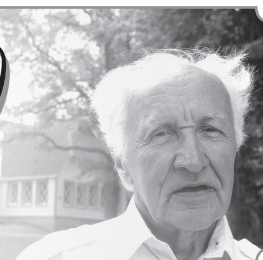
11. augustil 2013

EESTI MEMENTO LIIT ÕNNITLEB 80. SÜNNIPÄEVAL VELLO SALUMIT

PILISTVERE STALINISMIOHVRITE MEMORIAALI JA
PALJUDE TEISTE ISAMAALISTE ETTEVÕTMISTE VÄSIMATUT EESTVEDAJAT

80

Õnnitleme mementolasi!

TALLINNAS

90

Mihel Katz
Hannes Kristenbrun
Harry Kõlar
Endel-Raimund Parm

85

Laine-Astrid Bils
Karin Erm
Aleksander Kildemaa
Vilma Kontkar
Fredri Lepp
Endla Mägi
Erik-Herbert Pinka
Helmi Pärissoo
Ludmilla Raudsepp
Pärja-Katrina Tambaum
Helle Tibbing
Õie Tipner
Õie Saluste

80

Aita Ilves
Anna-Mirjam Kaber
Ivi Klaar
Erich Kulliste
Nelli Lagle
Liia Malmstein
Agnes Martinson
Asti Palvadre
Luule Pavelson
Ingmar Randvee
Helmer Samarüütel
Helga Simm
Erich Strikholm
Kalju Tuulik
Silvi Vahermaa

75

Eelar Jernits
Õnne Ibrus
Valentina Johansson

70

Maarja Sillak

65

Viljar Ansko
Uno Minnik
Heino Tina

60

Liidia Hõbesalu

TARTUS

90

Eha Riisberg

85

Rutt Kresling
Erich Loogus
Valentina Peedo

80

Helju Hallist
Ilmar Lepik
Õie Margus
Helvi Moora
Ellen Paljak
Rael Zeiger

75

Elju Andre
Leho-Loit Lepik
Helgi Marga
Vaike Margus
Eino Org
Enn Tarto
Aili Tralla

Endel Uudevald

70

Maie Alumaa
Endel Prost
Helle Raska

HARJUMAAL

95

Eduard Kuuskor

90

Vilma Leitmäe

85

Evald Rätsep
Inge Tuberg

80

Madis Kutser

75

Eino Selter

70

Heidi Ivask

60

Aita Angelbach

55

Ülle Mikiver

LÄÄNEMAAL

80

Ellen Koppel
Vaike Viltä

70

Anne Salumets
Milvi Tõiste

60

Saima Oja

LÄÄNE-VIRUMAA

95

Ferdinand Vist

90

Lilli Videvik
Marta Vilu

85

Linda Kasela
Elsa Masing
Eha Plado
Tea Somina

80

Vaike Järv
Juhan Kippar
Boris Kirpu
Ants Lill

75

Koidu Jõesma
Õilme Persidskaja
Maret Õun

70

Viivi Ager
Aino Liima
Maike Ploom
Toomas Urbala
Ester Vallas

65

Ene Pihkva

VALGAMAAL

80

Ellu Kõomägi
Heili Lang
Evald Leetus
Helgi Miljan
Maret Rataspepp

75

Eino Elmend

Maret Helandi

Jaan Kannel
Evi Koemets
Elo Krüüner
Virve Kukk
Ere Raide

70

Rein Hiioop
Raivo Kurg

65

Peeter Kivi
Enno Kase

60

Liidia Murumägi

VILJANDIMAAL

90

Harry Erm
Johannes Koik
Leida Koorits
Hans Koovit

85

Silvia Kaik
Asta Koovit
Leida Piir
Maimu Pruuler
Rutt Roosior

Hans-Johannes Schmidt

Ida Silbergleich

Ille Sooväli

Aita Vähi

80

Elvi Kõresaar
Uno Kõresaar
Hilja Luhakooder
August Rõõm

75

Helgi Naelaste
Enna-Helle Vallas

70

Karin Allik
Urve Hendrikson

Säili Maasik

65

Tiiu Laiapea

Harjumaa teotahtelised mementolased

Hiljuti tähistas Vilma Leitmäe oma 90-ndat sünnipäeva. Tema sünnikodu on Keila valla Ohtu külas. Siin elavad nad koos abikaasa Ilmariga, kes järgmisel aastal jõuab sama vers-
tapostini. Vilma noorusaeg möödus kodukülas, Ohtu mõisa lähedal asuvas Põlde talus. Sõjakeerises jäi kadunuks tema esimene abikaasa Väino Tankman ning poeg Teet sündis sõja lõpupäevil siia ilma juba isata.

Peagi saabusid veelgi rängemad päevad, kätte jõudis 1949.aasta märtsikuu. Vilma läks koos pojaga peitu, et pääseda küüditamisest. Paraku võeti vahi alla tema eakas ema ning väljasaatmist ootas „asendajana” tema. Vilma tuli oma nelja-aastase poja Teeduga peidikust välja ja teekond Siberisse algas. Pika reisi põhjuseks oli teadmata kadunud abikaasa.

Kui sõideti üle Eesti piiri, uuris Teet, et miks siin niipalju koerakuute on? Tegelikult olid need ju naaberrahva elamud. Algusaastad möödusid Novosibirski oblastis, metsatööstuses nimega Aštak. Elati barakkides, tööl käidi taigas. Langedati puid, millest valmistati kütteklotse autodele. Mõned aastad hiljem kohtus Vilma sealsamas Ohtu endise koolijuhiga Aleksander Leitmäe poja Ilmariga. Nende kooselust sündinud esimene tütar Liivi puhkab Siberi mullas.

Hiljem sündisid perre poeg Ants ning tütar Ülle, kes koos isa-emaga Eestisse tagasi jõudsid. Vilma eakas ema jõudis veel oma tütre tagasituleku ära näha, järgmisel päeval lahkus ta siit ilmast.

Vilma on lisaks raskele maatööle olnud alati suur käsitööhuviline. Mitmed aastad osales ta käsitööringis Salme

kultuurikeskuses. Tänapäevani on igal lähedasel kapis üks-kaks tema kootud kindapaari talle. Abikaasa Ilmar töötas pikki aastaid elektrikuna. Ta on suur lugemishuviline, teda huvitab poliitika.

Eelmisel aastal tabas perekonda mure – elust lahkus poeg Teet. Kaotust aitavad leevendada kaks last ja seitse lapselast.

Vaatamata kõrgele eale on Vilma ja Ilmar aktiivse eluhoiuga ning neil on oma arvamus kõigest meie tänases Eestis.

Soovime tugevat tervist, pikka eluteed – härmalõngad sädelegu kaua-kaua veel!

Keila mementolased külaskäigul Kehras.

Läänemaa mementolaste traditsioonid leinapäeva tähistamiseks. Kogunetakse mälestuspalvusele Toomkiriku ristimiskabelisse Emaaltari ette, kus süüdatakse küünlad.

Fotod erakogudest

Priiuse põlistumise päeval

27. märtsil 2013 toimus tänujumalateenistus Eesti Sõjameeste Mälestuskirikus Toris. On üsna omapärane kokkusaatus, et samal päeval täitis 100 aastat Paul Maitla sünnist ning 27. märts (1981) on ka Jüri Kuke hukkamise aastapäev Nõukogude Liidu vangilaagris. Teenistuse käigus avatigi ja pühitseti Jüri Kukele mälestustahvel. Jumalateenistusel teenisid Eesti Kaitseväge peakaplan Taavi Laanepere ja kaplan Gustav Kutsar.

Paul Maitla suurimaks ja Rüütlihisti väärinud sangeiteoks sai Grenaderimäe tagasivallutamise juhtimine 29. juulil Sinimägedes. Maitla hukkasid Tšehhi kommunistid II maailmasõjale järgnenud rahu esimesel päeval.

Teadlane ja Tartu ülikooli õppejõud Jüri Kukk ühines vastupanuliikumisega 1979. aastal. 1980 käis ta Moskvas ning andis välisajakirjanikele üle Eesti, Läti ja Leedu vabadusvõitlejate protestikirjad Nõukogude vägede tegevuse ja viibimise vastu Afganistanis. Ta vahistati 13. märtsil 1980. okupatsioonivõimude poolt. Jüri Kukk ühines 45 Eesti, Läti ja Leedu vabadusvõitleja märgukirja ehk Balti Apelliga, kus nõuti Molotov-Ribbentropi pakti salaprotokollide avalikustamist, tagajärgede likvideerimist, st Eesti, Läti ja Leedu iseseisvuse taastamist rahumeelsete vahenditega. Balti Apell leidis laialdast vastukaja kogu maailmas.

Jüri Kukk mõisteti vangi, jäeti algul karistust kandma okupeeritud Eestisse, saadeti aga haigena pikale teekonnale Vene Föderatsiooni. Jüri Kukk hukkus näljastreigi ja sellele järgnenud väärkohtlemise tagajärjel Vologdas.

“Meie võitleme seni, kuni oleme saanud tagasi kadunud vabaduse ja kaitseme seda viimse meheni,” on Paul Maitla öelnud.

Arusaadavalt ei kohtunud Teise maailmasõja sangar Paul Maitla ja Külma sõja kangelane Jüri Kukk omavahel mitte kunagi. Ka nende võitlusvahendid olid erinevad. Ometi andsid mõlemad mehed võitluses Eesti Vabariigi iseseisvuse eest oma elu. See ongi vabadusvõitluse järjepidevus – okupeeritud Eestis ei olnud sellist ajajärku, kus poleks toimunud vabadusvõitlust.

Piret Tarto

Foto erakogust

28. 11. 2012 taasavati Tallinnas Kaitseväge kalmistul Vabadussõjas langenute mälestusehis. Avamistseremoonial lehis ka Memento lipp.

Mementolased osalesid Tartu rahu aastapäeva tähistamisel 2. 02. 2013

Fotod: Heidi Tooming